

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Соловей В.В.,

*аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0829-8699>*

Соловей В.В. Міжнародна практика та зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

У статті узагальнено міжнародний досвід та зарубіжну практику запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотиків.

Проведений аналіз Конгресів та Конвенцій ООН засвідчив, що у жодному з них не розглядалося питання щодо війни та її впливу на організовану злочинність. Однак, в умовах сьогодення, організовані форми злочинності створюють реальну загрозу національній безпеці країни. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над сферою обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Виокремлено два підходи щодо запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у зарубіжній практиці: *автократичний* – створенням дієвої системи органів правопорядку на основі ефективного кримінального законодавства (посилення санкцій ст. 209, 307–309 КК України), кримінального процесуального законодавства (наділення широкими повноваженнями органів безпеки), а також засобів і ресурсів, що дозволяють ефективно здійснювати заходи запобігання; *ліберальний* – «дозволяючий» підхід до осіб, які вживають наркотики, їх легалізація через контрольовано-обліковий продаж й розподіл; переслідування організованих форм наркозлочинності.

Аналіз суб'єктів, які здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів дозволив встановити, що на сьогодні необхідно переглянути національну систему запобігання у бік надання більш ширших повноважень інформаційно-аналітичним підрозділам Національної поліції України щодо накопичення та обробки оперативної інформації, особливо під час кримінальної розвідки.

Ключові слова: наркотики, наркобізнес, організована злочинність, транснаціональна злочинність, міжнародна практика, зарубіжний досвід, запобігання.

Solovey V.V. International practice and foreign experience of preventing criminal offenses committed by organized groups and criminal organizations in the field of illegal trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues.

The article summarizes the international experience and foreign practice of preventing criminal offenses committed by organized groups and criminal organizations in the field of illegal drug trafficking.

The analysis of UN Congresses and Conventions showed that none of them addressed the issue of war and its impact on organized crime. However, in today's conditions, organized forms of crime pose a real threat to the country's national security. Criminal elements, having close interregional and international

ties, increasingly direct their efforts to establish control over the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues.

Two approaches to the prevention of criminal offenses committed by organized groups and criminal organizations in the sphere of illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues in foreign practice are distinguished: autocratic - by creating an effective system of law enforcement agencies based on effective criminal legislation (strengthening of sanctions of Article 209, 307–309 of the Criminal Code of Ukraine), criminal procedural legislation (granting broad powers of security agencies), as well as means and resources that allow effective implementation of prevention measures; liberal - «permissive» approach to people who use drugs, their legalization through controlled and registered sale and distribution; prosecution of organized forms of crime.

The analysis of entities that prevent criminal offenses committed by organized groups and criminal organizations in the field of illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues made it possible to establish that today it is necessary to review the national prevention system in the direction of granting broader powers to information and analytical units of the National Police of Ukraine regarding the accumulation and processing of operational information, especially during criminal investigations.

Key words: drugs, drug business, organized crime, transnational crime, international practice, foreign experience, prevention.

Вступ. Вивчення стану наркозлочинності та досвіду запобігання збуту наркотиків у зарубіжних країнах дає підстави стверджувати, що за ступенем небезпеки ставлення до незаконного наркобізнесу у світі є схожим до терористичній діяльності, торгівлі зброєю та іншим вкрай небезпечних видам злочинної діяльності. За оцінками експертів, сукупний світовий обіг наркотиків оцінюється на сьогодні в 900 млрд доларів США. Це перевищує бюджети багатьох країн світу, створює загрозу для соціально-економічного, демографічного та політичного життя окремих політичних систем. Лише у США щорічні доходи від нелегального наркобізнесу становлять понад 400 млрд доларів. Діяльність міжнародних організованих злочинних угруповань, які спеціалізують на продажі наркотиків, в тому числі і в Україні, є розповсюдженою практично в усіх регіонах і досягають надзвичайно небезпечного рівня [1, с. 16].

Постановка проблеми. Дослідження організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми шляхів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів слугував предметом дискусій у працях А.М. Бабенка, В.А. Бублейникова, В.В. Василевича, Є.О. Гладкової, О.П. Гороха, М.М. Давидової, Ю.О. Данилевської, О.М. Джужі, І.О. Доброреца, Є.М. Карпенка, О.Г. Колба, А.М. Кротюка, О.Г. Кулика, О.М. Литвинова, С.В. Лосича, А.А. Музики, Є.С. Назимка, Д.Й. Никифорчука, І.В. Однолько, В.І. Осадчого, Р.М. Павленка, Г.І. Піщенко, В.Г. Пшеничного, Е.В. Расюка, Л.В. Раєцької, А.В. Савченка, С.О. Сороки, О.М. Стрільціва, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка, М.С. Хрупи, В.С. Щирської та ін.

Разом з тим, здобутки згаданих кримінологів, характеризуючись обґрунтованістю та значущістю для кримінологічної доктрини й практики, залишають вільні зони для наукового пошуку, зокрема, щодо кримінологічної характеристики кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та розроблення на її основі ефективних заходів запобігання.

Виклад основного матеріалу. За даними правоохоронних органів Великої Британії, на ґрунті наркоманії та незаконного збуту наркотиків вчиняється понад 75 % злочинів корисливої, насильницької, корупційної спрямованості. У США звичайний наркоман вчиняє щорічно понад 200 злочинів [2, с. 28; 3, с. 150].

Кожна країна має свій особливий підхід у боротьбі з негативними явищами, особливо щодо наркотиків. Внаслідок правильного проведення антинаркотичних заходів запобігання вдається змінити ставлення в суспільстві до наркотиків, громадяни підтримують не лише їх заборону, але й здійснюють функції соціального контролю [4].

Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є неможливим без звернення до світового досвіду, який знайшов відображення в основних законах різних держав.

Розвиток суспільства, зазначає Е.В. Расюк, розширив можливості для злочинних угруповань у сфері торгівлі наркотиками, а високі прибутки від продажу у поєднанні з швидким розширенням ринку їх споживанням наркотиків призводить до ускладнення наркоитуації у країні і пов'язаних з цим явищем інших негативних процесів [5, с. 20]. За таких умов ступінь ризику бути затриманими істотно знижується, а можливостей для ведення протиправної діяльності з подальшим уникненням кримінальної відповідальності – збільшується. Цим скористалися як місцеві, так і зарубіжні злочинні елементи, які спеціалізуються на отриманні прибутків від торгівлі наркотиками.

Сьогодні діє система міжнародного контролю над наркотиками, яка базується на положеннях Єдиної конвенції 1961 р., Конвенції 1971 р., Конвенції 1988 р., яка визначила комплекс заходів, що спрямовані на об'єднання зусиль всіх країн для більш ефективного вирішення проблем боротьби з незаконним обігом наркотиків як на міжнародному, так і на національному рівнях [6; 7]. Її прийняття стало важливим етапом у розвитку міжнародно-правових відносин. Вона покликана сприяти рішучій боротьбі з наркотизмом на міжнародному рівні шляхом міжнародного співробітництва і створення міжнародної системи контролю за наркотичними засобами.

Конвенція практично замінила одним документом всю сукупність раніше прийнятих з цих питань міжнародних актів, скоротила число договірних міжнародних органів, які здійснюють контроль за наркотичними засобами, встановила контроль над виробництвом наркотичної сировини. Вона спрямована на профілактику і боротьбу з наркоманією за допомогою координованих міжнародних дій. Замість раніше діючих чотирьох різних міжнародних органів контролю за наркотичними засобами Конвенція створила два, довіривши відповідні функції Комісії з наркотичних засобів Економічній і соціальній раді та знов створеному міжнародному Комітету з контролю за наркотиками Організації Об'єднаних Націй, наділивши названі органи широкими повноваженнями по здійсненню контролю в цій сфері.

Основними джерелами, що становлять правову засаду міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, є багатосторонні, регіональні та двосторонні міжнародні угоди, договори про взаємну правову допомогу у кримінальних справах та екстрадиції, угоди – установчі документи міжнародних органів й організацій, що вирішують питання боротьби зі злочинністю, міжвідомчі угоди, а також національне і, насамперед, кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство [8].

Найважливіші аспекти боротьби з транснаціональною організованою злочинністю обговорювалися і на IX Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками (Каїр, 1995 рік). На X Конгресі ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками, що відбувся 2000 р. (м. Відень), поряд з іншими актуальними проблемами, створеними злочинністю, розглядалися також питання стосовно міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Але найважливішим кроком у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю стало підписання Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15 грудня 2000 р. в Палермо (Італія). Цим документом міжнародне співтовариство показало, що на порозі нового XXI ст. саме транснаціональна організована злочинність по суті стала реальною загрозою для безпеки всього людства як за своїми масштабами, так і за руйнівним впливом [9].

Відповідно до Стратегій національної безпеки та боротьби з організованою злочинністю (2020 р.) пошук нових шляхів і відповідей на виклики й випередження транснаціональних організованих загроз та корупції в умовах військових дій, агресії та внутрішньої нестабільності, обумовлює дослідження міжнародного механізму захисту від таких вкрай небезпечних кримінальних протиправних дій [10; 11].

Практичний досвід правових держав світу у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими злочинними групами, дає змогу сформулювати уявлення про основи передової національної стратегії, вироблення якої сьогодні необхідне в Україні. Позаяк, в умовах політичної та соціальної кризи в державі все частіше створюються організовані злочинні групи [12, с. 86].

У світовій практиці застосовується два підходи щодо запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у зарубіжній практиці:

а) автократичний, який пов'язаний зі створенням дієвої системи органів правопорядку на основі ефективного кримінального законодавства, особливо в частині незаконного обігу наркотиків, відмивання брудних грошей і конфіскації злочинно отриманих коштів (посилення відповідальності аж до довічного позбавлення волі за незначне кримінальне правопорушення), кримінального процесуаль-

ного законодавства (наділення широкими повноваження органів безпеки), а також засобів і ресурсів, що дозволяють ефективно провадити заходи запобігання (Іспанія, Італія, Китай, Німеччина, США, Туреччина, Франція);

б) ліберальний – охоплює запобіжну діяльність і включає різного роду підходи на рівні громади (надання громадянам інформації щодо наркотичних ризиків організованої злочинності, упровадження гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій), а також зважену демократичну політику (Бельгія, Нідерланди, Норвегія, Швеція). Також, такий напрям охоплює запобіжну діяльність і включає «дозволяючий» підхід до осіб, які вживають наркотики, а попит на наркотики є легалізованим через їх контрольований та облікований продаж або розподіл. Однак, організовані форми накррозлочинності переслідуються державою і за такі дії передбачено кримінальну відповідальність (Бельгія, Данія, Нідерланди, Норвегія, Швеція).

На міжнародному симпозіумі з проблем боротьби з організованою злочинністю та тероризмом, що проходив у США (м. Чикаго, 1989) з доповіді представника Інтерполу прозвучала думка про те, що існують країни, які не в змозі боротися з організованою злочинністю через відсутність надійної правової слабкої технічної оснащення правоохоронних органів, неможливості простежити потоки «брудних» грошей. І якщо не надати їм допомогу, то через 10–20 років світова спільнота може мати справу з величезними мафіозними державними, політичними структурами, і тоді боротьба з організованою злочинністю може стати просто безперспективною [13, с. 145].

Відкинувши непотрібні амбіції, наше суспільство змушене було визнати, що ці фактори, що перешкоджають ефективному запобіганню організованій злочинності, характерні і для нашої країни. Про це свідчать тривожні тенденції її поширення, коли наше суспільство зіштовхнулося зі сміливою оцінкою загроз, а ніж їх недооцінка. Тому ризик надзвичайних негативних наслідків дуже великий. Досвід боротьби з організованою злочинністю за кордоном являє безперечний інтерес для нас, але навряд чи можливе його повсюдне копіювання та механічне перенесення до наших умов [14, с. 700].

Одним з інструментів збирання оперативної інформації під час кримінальної розвідки є використання розвідки з відкритих джерел (open-source intelligence (OSINT)). В деяких правоохоронних органах західних держав навіть існують спеціальні підрозділи, що здійснюють таку діяльність (Scotland Yard OSINT, Royal Canadian Mounted Police OSINT, OSINT unit of New York Police Department, OSINT unit of the Los Angeles County Sheriff's Department [15]).

Відповідно до чинного в США законодавства відповідальність за боротьбу з організованою злочинністю покладено на правоохоронні органи всіх рівнів: федеральні, штатів і місцеві. Але головним відомством по боротьбі з організованою злочинністю слід вважати ФБР, організаційна структура якого включає Головне управління (м. Вашингтон) і 59 регіональних агентств і відділень. Регіональні представництва включають по декілька місцевих відділень. Місцеві відділення складаються з декількох агентів або груп спеціальних агентів, залежно від чисельності населення й кількості проведених розслідувань.

Координація діяльності правоохоронних органів, у тому числі тих, що функціонують у сфері прикордонної безпеки, покладена на Міністерство внутрішньої безпеки (Department of Homeland Security, DHS). За прикордонну безпеку відповідають три агентства. Зокрема, охорона кордону покладається на Прикордонний патруль (United States Border Patrol, USBP), митний контроль забезпечує митно-прикордонна служба (U.S. Customs and Border Protection, CBP) за охорону морського кордону відповідає Берегова охорона (US Coast Guard). На рівні Адміністрації Президента США створено виконавчий орган – Управління національної політики в області контролю над наркотиками (The Office of National Drug Control Policy, ONDCP). Питання протидії злочинності мігрантів покладені на Імміграційну та митну поліцію США (US Immigration and Customs Enforcement, ICE), Бюро з наркотиків. У США, при Управлінні по здійсненню національної політики щодо контролю за наркотиками працює Центр оцінки методів боротьби з наркоманією, який підтримує науково-технічні дослідження і розробки в інтересах органів, що забезпечують дотримання законів про наркотики.

Закон про боротьбу з наркотиками («Anti-Drug Abuse Act»), який набув чинності у 1988 році, посилив відповідальність, дозволивши позбавляти власності, яка використовувалася в незаконних оборудках при проведенні грошових переказів, їх дробленні і залученні в них третіх осіб. Цей нормативно-правовий акт дозволив Мініфіну США запитувати у кредитних установ будь-яку додаткову інформацію про операції клієнтів. Закон також надав Мініфіну США повноваження укладати двосторонні міжнародні угоди, що допомагають відслідковувати підозрілі фінансові операції за кордоном [16].

У Великобританії з 1 квітня 2006 р. діє Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю, зокрема у сфері незаконного обігу наркотиків SOCA (Serious Organised Crime Agency), пріоритетними напрямками діяльності якої є: підвищення рівня обізнаності населення про організовану злочинність; збільшення обсягу повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом і числа розкритих кримінальних справ; підвищення загрози для діяльності організованих злочинних угруповань у Великобританії завдяки відпрацьованим оперативним і слідчим діям, а також впровадженню нових способів боротьби з цим явищем [17, с. 180].

Також, стратегія запобігання злочинності (Modern Crime Prevention Strategy) розроблена у Великій Британії містить розділ, присвячений використанню даних і технологій (Using Data and Technology to Prevent Crime). У цьому розділі вказується, що перспективними є такі напрями запобігання злочинності: картографування кримінологічно значимої інформації; аналіз цифрових зображень у режимі онлайн, отриманих з відеокамер високої роздільної здатності; використання хмарних технологій для збору, аналізу та зберігання оперативної інформації, що надходить з різних джерел, у т.ч. відеоматеріалів у режимі онлайн від громадськості щодо вчинених злочинів; моніторинг інформації в соціальних мережах; задіяння Інтернет речей [18].

В Іспанії розроблено національний план дій, пов'язаний з боротьбою проти розповсюдження наркотиків, в якому передбачено створення наглядового органу контролю над використанням організаціями наркобізнесу нових технологій. В рамках національного плану дій, пов'язаних з боротьбою проти розповсюдження наркотиків, передбачено створення наглядового органу контролю над використанням організованим наркобізнесом новітніх технологій. В країні у складі Міністерства внутрішніх справ працює Департамент по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з використанням високих технологій, який бере активну участь у попередженні використання Інтернету з метою незаконного рекламування контрольованих речовин, у тому числі психотропних [19]. Тому важливою передумовою забезпечення ефективної боротьби із наркобізнесом є створення ефективної (дієвої) нормативно-правової бази, зокрема назріла потреба у терміновій розробці та прийнятті нового Закону України «Про протидію організованій злочинності».

Список використаних джерел:

1. Павленко Р.М. Попередження незаконного виробництва наркотичних засобів і психотропних речовин підрозділами Міністерства внутрішніх справ України: *монографія*. Київ: [б.в.], 2005. 276 с.
2. Тимошенко В.А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам; *монографія*. Київ, 2006. 456 с.
3. Мазуренко О.В. Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України: *дис... докт. філос.*: 081 «Право». Одеса, 2023. 277 с.
4. Лужецька Н.А. Механізми реалізації державної політики щодо запобігання та протидії наркоманії: автореф. *дис. ... канд. наук з держ. упр.*: 25.00.02 «Механізми державного управління». Одеса, 2018. 20 с.
5. Расюк Е.В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.08. Київ, 2005. 324 с.
6. Бангкокська декларація «Взаємодія і заходи у відповідь: стратегічні союзи в сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя»: Прийнята на Одинадцятomu Конгресі ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/-declarations/bangkok_declaration.shtml.
7. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: *монографія*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 228 с.
8. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: *монографія*. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 356 с.
9. Конгреси ООН по запобіганню злочинності: *зб. матеріалів*: в 3 кн. Кн. 1 / за ред. В.В. Голини. Київ: «Право України»; Харків: Право, 2013. 188 с.
10. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/-3922020-35037>.
11. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

12. Єпринцев П.С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: *монографія*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 560 с.
13. Верченко Л.С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють організованій злочинності. *Право і суспільство*. 2009. № 5. С. 141–147.
14. Єпринцев П.С. Зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 698–701. URL: http://lsey.org.ua/4_2021/176.pdf.
15. Стрільців О.М., Арешонков В.В., Юсупов В.В. Пошук, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях щодо наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: *мет. реком.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 76 с
16. Москаленко Н.В. Досвід США щодо побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Фінанси, звітність, банки*. 2014. Вип. 1. С. 209–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_30.
17. Шостко О.Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах. *Проблеми законності*. 2009. № 1. С. 176–185.
18. Modern Crime Prevention Strategy. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/modern-crime-prevention-strategy>.
19. Зимовець В.В., Смирнова І.В., Чувирін Д.Е. Запобігання наркобізнесу: перспективи для України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 59–69.